

senetljivo«. Seveda govorim o povprečju in ne o slogovno namenoma izbranih sporedih. Edino mesto, ki je bilo res napredno in tvorno v vseh smerih, je bila Praga.

Prikazati sem hotel starejšo češko glasbeno tvornost, ko je bil o novejši na tem mestu že govor. Vseh skladateljev nisem niti omenil. Razpravljaj sem o onih, ki so za evropsko kulturo najpomembnejši, v češko reproduktivno umetnost pa sploh nisem posegel, ker bi vodilo predaleč. Da imajo Čehi med slednjo možé, ki so enakovredni svetovnim umetnikom (Talich!), ne bom še posebej naglaševal. Objektivna presoja bo pravočasno povedala, koliko je češko glasbeno ustvarjanje vredno. Mislim, da je treba poudariti samo še to: narod, ki je rodil take tvorce, se ne more imenovati nekulturen. Razumem, da je narod, ki ima slavno umetnostno preteklost, ponosen nase, kakor n. pr. Nemci. Toda vsako gibanje, ki slepi zdravo presojo in vidi samo sebe, mora prej ali slej propasti. Kadar bodo Germani pri vsej svoji bivši klasični kulturi lahko postavili ob Novákove mladinske skladbe (Mladí) enakovredna dela, prav tako popolno dojemajoča otroško dušo, prepojena s takimi nežnostimi, s takim jasnim in originalnim ritmom, takrat jim bomo šele lahko priznali, da uspešno dosegajo slovanski narod. Do tedaj pa čuvajmo sodbo pred nekimi avtoritetami, ki so nam kot nenadomestljive in nedosegljive vsiljene v naši enostranski vzgoji.

ZA, ALI PROTI DRUŠTVU NARODOV?

F. SERŠEN

V svetovni vojni 1914—18 so razmere prisilile oba vojskujoča se imperialistična bloka (antanto in osrednje velesile), da sta uredila svoje gospodarstvo na nov način. Gospodarstvo je ostalo sicer še kapitalistično, ni pa bilo tako razkosano na majhne enote kakor pred vojno. Posebno države v antanti so znale spretno prilagoditi svoje gospodarstvo vojaškim potrebam in so vodile svoja posamezna gospodarstva po enotnem načrtu iz enega samega središča. Jasno je, da je takšno enotno gospodarsko vodstvo bilo v marsikaterem oziru bolj ugodno od gospodarske razcepljenosti pred vojno, in zato se je v gospodarskih krogih rodila misel, da bi tudi po vojni ostala organizacija, ki bi združevala gospodarstvo raznih držav v večjo enoto. Toda ta zamisel se je razbila ob osnovnih nasprotjih imperialističnega gospodarskega sistema, ker se pač nobena imperialistična država ni mogla odreči posebnim ugodnostim, ki jih je uživala zaradi visoke razvojne stopnje svojih gospodarskih sil. Sodelovanje v kaki večji gospodarski enoti pa bi za naprednejše kapitalistične države vsekakor pomenilo, naj se v korist skupnosti odrečejo svojim posebnim in večjim dobičkom.

Pač pa je strah pred posledicami prve svetovne vojne spremenil tudi najbolj bojevite imperialistične državnike v precej vnete zagovornike miru. Gospodarski polomi in politični prevrati, ki so se pokazali ob koncu svetovne vojne posebno očitno, so silili državnike, da so iskali nove oblike za mirno sodelovanje med narodi. Ti naporji so rodili Društvo narodov, ki naj bi varovalo človeštvo pred novo svetovno vojno in mu zagotovilo trajen mir.

Toda že samo rojstvo Društva narodov je bilo nesrečno. Društvo narodov je kaj kmalu postalo orodje posameznih velesil, ki so ga hotele izkoristiti v svoje posebne namene. Dejstvo, da je antanta izključila iz DN premagano Nemčijo, je spremenilo DN v sredstvo, s katerim si je antanta hotela zagotoviti plen, ki ga ji je prinesla zmaga v svetovni vojni. Prav tako je antanta onemogočila vstop v DN novim državnim tvorbam z novim družbenim redom, s čimer je DN dala značaj Svete zveze, ki hoče z vsemi sredstvi ohraniti stari družabni red. Na ta način torej DN ni postalo sredstvo, ki naj bi zagotovilo pravičen mir, temveč orodje, ki ga je nekaj zmagovitih velesil uporabilo za uresničenje svoje nasilne politike.

Pa tudi med zmagovitimi državami samimi ni bilo soglasja. Zaradi konkurence med kapitalističnimi državami niso vstopile v DN Zedinjene države Amerike, čeprav so pri njegovem ustanavljanju sodelovale. Anglija in Francija sta v okviru DN vedno tekmovali med seboj, katera bo imela večji ugled in večji vpliv med ostalimi članicami DN. Da bi moč zavezniške Francije na evropski celini ne postala prevelika, je Anglija priborila Nemčiji vstop v DN. Nemir v DN se je s tem samo povečal, kajti Nemčija je že takrat stopila v DN — kakor je pisal takratni vodilni nemški državnik Stresemann — s tem namenom, da bi v njem manevrirala, t.j. z izkoriščanjem vseh nasprotij med ostalimi članicami DN iztisnila čim večjo korist zase.

V DN so se čim dalje bolj izražala nesoglasja, trenja med posameznimi državami in skupinami držav.

Prvo praktično preizkušnjo kot sredstvo za zagotovitev miru je prestalo DN med veliko gospodarsko krizo l. 1929—33.

L. 1931. je Japonska, ki je bila prav tako kakor Kitajska članica DN, napadla Kitajsko in ji iztrgala Mandžurijo. Kitajska se je zatekla po pomoč k DN. Toda DN se je omejilo samo na lepe resolucije, kajti Anglija je takrat podpirala Japonsko, ker je hotela zgraditi na Tihem oceanu protiutež proti Združenim državam Amerike.

DN se ni obneslo. Kljub tej stvarni nemoči pa je bilo DN vsaj formalno ovira za napadalce. Formalnih obveznosti so se skušale tiste države, ki so pripravljale napad na svoje sosede, znebiti na dva načina: 1. najenostavneje so napravile to tako, da so izstopile iz DN; 2. s spremembo statuta DN so poskušale spremeniti DN v preprosto »govornico«, ki bi ne posegala v spore med državami. Prvo se jim je seveda posrečilo, ker je zaviselo samo od njihove volje. Drugo pa se jim do sedaj še ni posrečilo, čeprav so napadalci napeli vse sile, da bi to dosegli.

Sile, ki hočejo izpodkopati temelje DN, so usmerile svoj napad posebno na dva člena v statutu DN — na 10. in 16. člen. Besedilo teh dveh členov dokazuje že samo, zakaj sta 10. in 16. člen glavni kamen spotike za tiste države, ki se pripravljajo za napad.

10. člen statuta DN se glasi:

Člani DN se obvezujejo, da bodo spoštovali in varovali teritorialno neokrnjenost in obstoječo nezavisnost vseh članov DN proti vsakemu napadu od zunaj. V primeru napada ali nevarnosti takega napada bo svet DN določil ukrepe, ki naj zagotove izpolnitev teh obveznosti.

16. člen pa pravi:

1. Če se član DN zateče k vojni v nasprotju z obveznostmi, ki jih določajo člani 12, 13 ali 15, tedaj je treba to pojmovati tako, kakor da je izvršil vojni akt proti vsem drugim članom DN. Dolžnost teh članov je, da takoj pretrgajo z njim vse trgovske ali finančne zveze, prepovedó vse odnose med svojimi državljani in državljani države, ki je kršila statut DN, in prekinejo vse finančne, trgovske in osebne odnose med državljani te države in državljani vsake druge države, pa naj je ta član DN ali ne.

2. V tem primeru je dolžnost sveta DN, da predlaga raznim zainteresiranim vladam tako sestavo vojaških pomorskih ali zračnih sil, s katero bodo člani DN sorazmerno sodelovali pri oboroženih silah, ki so določene, da izsilijo izpolnitev obveznosti DN.

3. Člani DN pristajajo poleg tega tudi na to, da bodo pri uporabi gospodarskih in finančnih ukrepov, ki spadajo pod ta člen, nudili drug drugemu medsebojno pomoč, da bi do najmanjše mere zmanjšali izgube in neprijetnosti, ki jih lahko povzročé ti ukrepi. Prav tako nudijo medsebojno pomoč tudi takrat, kadar se hočejo postaviti po robu kaki posebni meri, ki jo je država, kršeča statut DN, naperila proti enemu od njih. Sprejemajo neobhodne odredbe, ki olajšujejo prehod sil vsakega člana DN preko njihovega ozemlja, če sodeluje ta član v skupni akciji, ki ji je smoter, izsiliti izpolnjevanje obveznosti DN.

4. Iz DN se lahko izključi vsak član, ki je prekršil obveznost, izvirajočo iz statuta DN. Za izključitev so potrebni glasovi vseh ostalih članov DN, ki so v svetu DN.

Ta dva člena sta steber statuta DN. Brez njih bi bil obstoj DN brez smisla. Zato se nasprotniki DN, ki jim je DN sicer samo malenkostna ovira, zaletavajo s toliko silo v ta dva člena.

10. in 16. člen statuta DN pa sta važna posebno za majhne narode, ker jim zagotavljata teritorialno neokrnjenost in politično neodvisnost ter resnično pomoč, če bi jih napadla kaka tretja sila. Važna je tudi določba člena 16, ki obvezuje člane DN, da dovolijo tujim vojaškim silam prehod preko svojega ozemlja, ako je to potrebno.

Toda prav zadnja leta so pokazala, da hodi DN po tisti poti, ki si jo je izbralo l. 1931. ob kitajsko-japonskem sporu. Njegov praktični pomen je torej malenkosten in zato moramo DN vreči v staro šaro, bi rekel marsikdo.

Res je, da DN cele vrste napadov ni moglo preprečiti, toda popolnoma brez uspeha ni bilo. Priznati je treba, da so morali napadalci izstopiti iz DN, če so hoteli popolnoma neovirano izvršiti svoje načrte. S svojim odhodom so omogočili miroljubnim državam, da so stopile v DN. DN je s tem mnogo pridobilo na svojem ugledu in moči. Le tako je bilo med abesinsko vojno vsaj deloma mogoče izpolniti obveznosti, ki jih nalagata člena 10. in 16. statuta DN njegovim članom. Kljub vsem slabostim in porazom DN ni

še zdrknilo do tiste stopnje, o kateri je govoril abesinski cesar Haile Selassie 9. maja 1938 pred svetom DN, ko je spraševal:

»Ali bo sijajno poslopje, ki smo ga pravkar zgradili za zmago miru s pomočjo pravice, postalo odslej oltar za čaščenje nasilja, trg, na katerem bomo barantali za neodvisnost narodov, nagrobni spomenik, pod katerim je pokopana mednarodna morala?«

Kadar je bilo treba barantati za neodvisnost narodov, so morali državniki po večini opravljati ta posel izven DN, v posebnih odborih in v posebnih sporazumih. V DN pa je bilo ob vsaki važni priliki možno slišati mogočno besedo v zaščito mednarodne morale, ki so jo izrekale resnično miroljubne sile na svetu.

Mnogi resnični prijatelji DN so zahtevali, da je treba DN okrepiti, ker je v sedanji sestavi baje preslabotno. Menili so in menijo, da je to mogoče doseči s pritegnitvijo vseh najvažnejših velesil v DN. Ti prijatelji DN menijo, da je le tako mogoče utrditi mir in preprečiti vojne spopade.

Nobenega dvoma ni, da bi pritegnitev tudi najmanjše miroljubne državnice okrepila DN in utrdila svetovni mir. Toda razni prijatelji DN ne delajo nikake razlike med državo in državo. Po neki čudni logiki menijo ti prijatelji, da bi okrepil DN tudi pristop takih držav, ki ne priznajo miroljubnih načel statuta DN in ravnajo popolnoma drugače, kakor terjajo ti statuti. Vstop teh držav v DN bi pomenil popoln razkroj DN, kar bi kljub vsemu pomenilo velik udarec za miroljubne sile.

Zahteva, naj postane DN univerzalno, je pravilna torej le tedaj, če mišlimo pri tem klicu po univerzalnosti DN na pritegnitev resnično miroljubnih sil v DN. Vsaka druga »univerzalnost« bi pa pomenila, da hočemo združiti vodo z ognjem.

Vse dosedanje skušnje z DN dokazujejo, da je to orodje za ohranitev miru v resnici silno slabotno. Napačno pa bi bilo, zaradi pomanjkljivosti zavreči to orodje. Edino pravilna pot je, če zahtevamo okrepitev tega sredstva, ki vendarle otežuje napadalcem njihove napade.

Okrepiti pa je mogoče DN — kakor smo že večkrat poudarili — prvič s tem, da vstopijo v DN resnično miroljubne države, in drugič s tem, da določimo raznim nejasnostim v statutu DN točen smisel in da potem ta jasna določila tudi uresničimo (posebno člena 10 in 16). Samo njihova pomanjkljiva, neodločna izvedba je bila vzrok, da DN ni doseglo svojega visokega smotra, kakor ga je vsaj v osnovnih potezah načrtal statut. Če pa se bo miroljubnim državam posrečilo izvesti omenjeni resnični reformi DN samega in njegovih statotov, tedaj se bodo izpolnile besede, ki jih je izrekel znan državnik v l. 1933:

»Društvo narodov postane do neke mere lahko zavora, ki lahko zavre ali prepreči začetek vojnih spopadov. Če je temu tako, če se bo morda pokazalo, da je DN vsaj kolikor toliko ovira, ki bi otežkočila vojno, čeprav samo do neke meje, in bi vsaj do neke mere olajšala delo za mir, tedaj nismo proti DN. Da, če bodo zgodovinski dogodki potekali v tej smeri, tedaj ni izključeno, da bomo DN kljub njegovim ogromnim pomanjkljivostim podpirali.«

In pokazalo se je, da je DN taka, čeprav samo neznatna ovira. Zato ga je danes bolj kakor kdaj koli poprej treba podpirati, če hočemo izkoristiti vse miroljubne sile, ki naj preprečijo, da bi se vojni požar, ki divja že skoro na vseh kontinentih, razširil do zadnjega kotička na zemlji.